

فرهنگ فارسی اعلام؛ اثری تازه با ویژگی‌های نو

حمید حسنی

صدری افشار، غلامحسین، نسرین حکمی، نسترن حکمی، فرهنگ فارسی اعلام، فرهنگ معاصر، تهران ۱۳۸۳، نه + ۸۲۹ صفحه.

فرهنگی که، در این مختصر، معرفی و نقد می‌شود از نوع «فرهنگ‌های دایرةالمعارفی»^۱ (یا دانشنامه‌ای) است؛ یعنی گونه‌ای از فرهنگ مشتمل بر اطلاعات دایرةالمعارفی موجز دربارهٔ اعلام (اسم‌های خاص).

در کشورهای توسعه‌یافته، نگارش فرهنگ‌های دایرةالمعارفی از چند قرن پیش آغاز شده و اکنون نیز، کاملاً روشمند، ادامه دارد. در کشور ما، این امر نه تنها چندان مورد توجه نبوده بلکه باید گفت که، پیش از انتشار فرهنگ مورد بحث، فقط یک فرهنگ دایرةالمعارفی منتشر شده و آن «بخش اعلام» (ج ۵ و ۶) فرهنگ فارسی معین است.

سی و چند سال از انتشار دو جلد پنجم و ششم فرهنگ فارسی، تألیف زنده‌یاد استاد دکتر محمد معین (۱۲۹۷-۱۳۵۰)، فرهنگ‌نویس پیش‌کسوت و محقق توانمند کم‌نظیر ایران‌زمین، می‌گذرد. این بخش از فرهنگ، که جلدهای پایانی اثر را تشکیل می‌دهد، شامل بیش از ۲۳۵۰ صفحه و حاوی هزاران اسم خاص، اعم از نام شخصیت‌های معروف، اسامی جغرافیایی و عناوین کتب و رسالات مشهور است که، هنوز هم، به عنوان اثری دقیق و محققانه، مرجع بسیاری از فضلا و دانش‌پژوهان است. بخش «اعلام»

1) encyclopedic dictionaries, dictionnaires encyclopédiques

فرهنگ فارسی معین، که از لحاظ شیوه تدوین به فرهنگ‌های یک‌جلدی لاروس^۲ شباهت بسیار دارد، زمانی انتشار یافت که مؤلف فرزانه‌اش روی در نقاب خاک کشیده بود. اما، پس از این اثر درخشان، تا چندی پیش، جامعه نشر ایران اثری هم‌سنگ آن به خود ندید تا اینکه فرهنگ فارسی اعلام، تألیف محقق سخت‌کوش و فرهنگ‌نویس نامی، آقای غلامحسین صدری افشار و یاران‌شان، دو خواهر کوشا، خانم‌ها نسرتین و نسترن حکمی، توسط انتشارات فرهنگ معاصر به بازار آمد.

این کتاب، همان‌گونه که از نامش پیداست، حاوی اعلام است. اثری بسیار قوی‌مایه و روشمند است و برگ‌برگ آن حکایت از همت و سعی شبانه‌روزی مؤلفان دارد. در ابتدای پیشگفتار مختصر و ممتع مؤلفان، آمده است: «کتابی که در دست دارید، مجموعه‌ای گزیده از اعلام به زبان فارسی است، شامل معرفی اشخاص، مکان‌ها، اثرهای فکری و فرهنگی، نهادهای اجتماعی و رویدادهای مهم جهانی یا ملی.» این فرهنگ دارای حدود ۱۴,۰۰۰ مدخل است و معیار انتخاب مدخل‌ها، در آن، با توجه به این ویژگی‌ها بوده است:

۱. تعلق به زمان معاصر یا گذشته نزدیک؛

۲. تعلق به ایران، به مفهوم تاریخی آن؛

۳. تعلق به سرزمین‌های هم‌جوار؛

۴. تعلق به خلاقیت‌های فکری و فرهنگی؛

۵. معروفیت در ایران (به‌ویژه در آثار مکتوب).

«بر این اساس، همه شهرهای کنونی و بسیاری از شهرهای قدیمی ایران، همه کشورهای پایتخت‌های جهان [و قاره‌ها]، بسیاری از معروف‌ترین شخصیت‌های سیاسی، ادبی، هنری، علمی [و بعضاً ورزشی]، جهانگردان، کاشفان، و مخترعان، کتاب‌ها، نقاشی‌ها، بناها، فیلم‌ها و نمایشنامه‌ها، جنگ‌ها، انقلاب‌ها، پیمان‌نامه‌ها، سازمان‌ها و نهادهای جهانی، جشن‌ها، روزهای یادبود، اساطیر، دین‌ها، فرقه‌ها، زبان‌ها و قوم‌ها

(۲) مانند *Dictionnaire encyclopédique de l'enseignement* یا *Encyclopédie alphabétique Larousse*

معرفی شده است.» این مقوله‌ها طبیعتاً صورت‌های فلکی، کاخ‌ها و کتاب‌خانه‌های معروف را هم دربردارد.^۳

نام‌های امامان، کاخ‌ها، کتابخانه‌ها و کوه‌ها، به ترتیب در «امام...»، «کاخ...»، «کتابخانه...»، و «کوه...» مرتب شده است. در برخی از این‌گونه مدخل‌ها، جزء دوم هم در ردیف الفبایی خود ثبت و به مدخل مشروح ارجاع شده است. در مورد اسامی اشخاص، این فرهنگ شامل معرفی کسانی است که پیش از سال ۱۳۸۰ درگذشته‌اند^۴، و از افراد زنده تقریباً نامی به میان نیامده است. در مورد شاهان، تنها سال‌های آغاز و انجام فرمانروایشان ذکر شده است.

اطلاعاتی که در ذیل هر مدخل ارائه شده، به ترتیب، عبارت است از: آوانگاری (تلفظ مدخل با حروف لاتین)؛

نام کوچک (در مورد اشخاصی که نام خانوادگی‌شان مدخل شده)؛

نوشته داخل دو قلاب (کروشه)، در برخی مدخل‌ها، شامل اطلاعات اضافی، از قبیل نام یا املائی دیگر مدخل؛

عدد داخل دو هلال (پرانتز) مربوط به تاریخ دقیق یا تقریبی رویداد (مانند سال تولد و وفات یا قرن زندگانی، سال‌های پادشاهی، سال تألیف، سال آمارگیری و نظایر اینها)؛ مطلب داخل دو هلال مربوط به تعلق مدخل به مقوله‌ای خاص است؛ مثلاً در مدخل «آشیل»، در پرانتز آمده است: (اسطوره یونانی).

توضیحات مدخل، بسیار خلاصه، یعنی به صورت قاموسی و نه دایرةالمعارفی است.

در این فرهنگ، بسیار سخاوتمندانه، از ارجاع بهره گرفته شده است؛ به طوری که تنها در حرف «آ»، که جمعاً شامل ۸۲۲ مدخل است، شمار ارجاعات و شبه ارجاعات ۱۴۹

۳) نام‌های سوره‌های قرآن و سرزمین‌های خیالی و مردم آن (مانند «لی‌لی‌پوت») را هم باید به اینها افزود.
۴) قاعده کلی چنین بوده است اما، مثلاً نام «بیرشک، احمد»، «فرهاد۳» (فرهاد مهرداد)، «ویگن»، «صابری [فومنی]، کیومرث»، «منزوی، حسین»، و «کازان، ایللیا»، که به ترتیب در ۱۳۸۱، ۱۳۸۱، ۱۳۸۱، ۱۳۸۲، ۱۳۸۳، ۱۳۸۳ شمسی، و ۲۰۰۳ میلادی (حدود ۱۳۸۲ شمسی) درگذشته‌اند، نیز در کتاب ثبت شده است.

مورد است. برخی مدخل‌های دو یا چند شماره‌ای، یکی از شماره‌هایشان ارجاعی است؛ مانند «آرش کمانگیر» و «آلانند»، که، به ترتیب، شماره اول و دومشان ارجاعی است. معدودی مدخل‌ها نیز هر دو شماره‌شان ارجاعی است؛ مانند «آغری»، که شماره اولش به «آگری: ۱» و شماره دومش به «آارات: ۱» ارجاع داده شده است. مدخل‌هایی هم، که «شبه ارجاعی» نامیده شده‌اند، بسیار در فرهنگ دیده می‌شود؛ مثلاً در مدخل «آبشرون» آمده است: «نام محلی [،] شبه جزیره آبشوران.» (کلمه‌ای که با حروف سیاه نوشته شده، در واقع، مدخل مشروح است که مدخل حاضر به طور ضمنی به آن ارجاع داده شده است.) گفتنی است که در «آبشوران»، پس از تلفظ مدخل، داخل دو قلاب آمده است: [=آبشرون]. یا در دو مدخل پیاپی «آرادس» و «آرار»، و در سه مدخل «آریلا»، «آریامهر» و «آمد»، به ترتیب، آورده‌اند: «نام پیشین جزیره ارواد در سوریه»، «نام پیشین رود سون در فرانسه»، «نام باستانی شهر آربیل در عراق»، «لقب محمدرضا پهلوی، آخرین شاه ایران»، و «نام پیشین شهر دیاربکر در ترکیه». در پایان توضیحات چهار مدخل «آرواد»، «سون»، «آربیل» و «دیاربکر» (شماره دوم) هم، به ترتیب، چنین آمده است: «؛ نام پیشین: آرادس»، «؛ نام پیشین: آرار»، «نام پیشین: آریلا» و «؛ نام پیشین: آمد». اما در مدخل «پهلوی [،] محمدرضا» هیچ اشاره‌ای به «آریامهر» نشده است.

اطلاعات مندرج در برخی مدخل‌ها ناقص یا دارای علامت سؤال است؛ مثلاً در پایان توضیحات مدخل‌های «آبدان»، «آب‌پخش»، «آب‌سرد»، «آبش احمد»، «آب‌گرم»، «آبی بیگلو»، و «آیسک» آمده است: «جمعیت (?)». در توضیحات شماره یک مدخل «آبیک» آورده‌اند: «مساحت (?)، جمعیت (?)».

در فرهنگ حاضر، کاملاً هوشمندانه و مناسب، از تصاویر مختلف استفاده شده است. این تصاویر شامل موضوعات گوناگونند، از قبیل تصاویر اشخاص (عکس، تک‌چهره یا نیم‌تنه)، شخصیت‌های اسطوره‌ای (تصویر مجسمه)، نقشه کشورها و نیز

۵) در اینجا، پیش از کلمه «نام»، نشانه نقطه ویرگول (؛) از قلم افتاده است.

استان‌های ایران (در نقشه کشورها، کشورهای همسایه نیز مشخص شده است، و، در نقشه استان‌های ایران، تقسیمات سیاسی شهرستان‌ها با نام هریک از شهرها درج شده است)، مکان‌ها و ساختمان‌های تاریخی (مانند آکروپولیس، «اتوال» پاریس، زندان «باستیل»، ساعت «بیگین»، غار «آلتامیرا»، تاج محل، تخت جمشید، حافظیه و سعدیه)، بعضی پیکره‌ها (مانند ابوالهول)، برخی مقبره‌های معروف، صورت‌های فلکی، کاخ‌های معروف (مانند الیزه). بیش از هشتاد درصد صفحات کتاب دارای تصویر است. در کل متن فرهنگ (ص ۳-۷۹۹)، که مشتمل بر ۷۹۷ صفحه است، تنها ۱۳۳ صفحه بی‌تصویر (۱۶/۷٪) دیده می‌شود. در حرف «آ» (۴۴ صفحه: ص ۳-۴۶)، جمعاً نود تصویر درج شده است. این تصاویر ویژه مدخل‌های حاوی معرفی شخصیت‌ها (۷۱ مورد)، نقشه کشورها و سرزمین‌ها (۱۰ مورد)، نقشه قاره‌ها (۳ مورد)، نقشه استان‌های ایران (۲ مورد)، عکس یا تصویر نقاشی شده اماکن و بناهای تاریخی (۲ مورد)، غار (۱ مورد)، و خدای یونانی (۱ مورد) است.

از ۷۱ تصویری که در حرف «آ» مربوط به شخصیت‌هاست، ۶۶ تصویر از آن مردان و ۵ تصویر متعلق به زنان است.

در برخی صفحات، تصاویری درج شده که توضیحشان در صفحه قبل یا بعد آمده است؛ مثلاً دو مدخل «الحمر» و «اوندست»، به ترتیب، در صفحه ۱۰۵ و ۱۲۴، و تصویر آنها، به ترتیب، در صفحه ۱۰۶ و ۱۲۵ قرار دارد. چهار مدخل «لیپریا»، «لیختن اشتاین»، «مالت»، و «مزامبیک» هم، به ترتیب، در صفحات ۶۳۵، ۶۳۷، ۶۵۲، ۶۷۳، و نقشه‌هایشان به ترتیب در صفحات ۶۳۶، ۶۳۸، ۶۵۳ و ۶۷۴ است.

در ضمن، بر روی روکش جلد کتاب، چهار تصویر به چشم می‌خورد: آرامگاه باباطاهر، عکسی نیم‌تنه از روانشاد استاد غلامحسین مصاحب، قسمتی از میدان باستیل پاریس، و تصویری از آلبرت اینشتین و رایبندراتات تاگور، که با هم نشسته‌اند.

کیفیت تصاویر متن کتاب غالباً در حد مطلوب است. نقشه کشورها، از لحاظ کیفی، هماهنگی ندارد؛ مثلاً، در حرف «آ»، نقشه کشورهای جمهوری آذربایجان، افریقای مرکزی، آلبانی، آنتیگوا و باربودا، آندورا، آنگولا، و افریقای جنوبی سیاسی است و

شهرهای مهمشان مشخص شده است، اما نقشه دو کشور آرژانتین و آلمان از نوع طبیعی است و، به ترتیب، تنها دو و سه شهر در نقشه نمایانده شده است.

نثر متن توضیحات مدخل‌ها نسبتاً ساده، بی‌تکلف و موجز است؛ ضمن اینکه به نظر می‌رسد مؤلفان در پرهیز از به‌کار بردن جمع‌های مکسر عربی تعمد داشته‌اند؛ مثلاً، استعمال «اثرها» را به «آثار» ترجیح داده‌اند. از نشانه‌های اختصاری نیز تقریباً استفاده نکرده‌اند؛ یعنی، به جای کلمات و گروه کلمات کلیدی و پرکاربردی نظیر «شمسی»، «قمری»، «میلادی»، «پیش از میلاد»، «جمعیت»، «مساحت»، «کیلومتر»، «کیلومتر مربع»، «متر»، «شمال»، «جنوب»، «باختر»، «خاور»، «شمال باختری»، «شمال خاوری»، «جنوب باختری»، «جنوب خاوری»، «حدود» و امثال اینها، که هزاران بار تکرار شده‌اند، نشانه‌های اختصاری اختیار نکرده‌اند. براساس آماری که در پنج صفحه آغازین متن (ص ۳-۷) گرفته شد، این نتیجه به دست آمد که کلمات و گروه کلمات «جمعیت»، «میلادی»، «پیش از میلاد»، «مساحت»، «کیلومتر مربع»، «کیلومتر»، «حدود»، «قمری»، «شمسی» و «متر»، به ترتیب، ۲۸، ۲۲، ۱۰، ۱۰، ۹، ۷، ۵، ۵ و ۱ بار (جمعاً ۹۷ بار) به کار رفته‌اند. با فرض تناسب تقریبی این پنج صفحه نسبت به کل متن فرهنگ، که ۷۹۷ صفحه است (۱۵۹/۴ برابر پنج صفحه)، در سراسر متن، نزدیک به ۱۵,۵۰۰ بار از این‌گونه واحدها (کلمات و گروه کلمات) استفاده شده است. طول این ۹۷ کلمه و گروه کلمه جمعاً حدود $95/5 \times 159/4 = 15,222/7$ سانتی‌متر است؛ پس: $15,222/7 = 95/5 \times 159/4$. بنابراین، طول کل این واحدها اندکی بیش از ۱۵۲ متر است. با محاسبه‌های دیگری که انجام شد، این نتیجه حاصل گردید که، چنانچه مؤلفان اراده می‌کردند، به جای واحدهای یادشده، از نشانه‌های اختصاری استفاده کنند، در کل متن کتاب، در حدود ۲۰ تا ۲۲ صفحه (یعنی ۲/۵۱ تا ۲/۷۶ درصد) صرفه‌جویی می‌شد. ظاهراً کسانی که معتقد به استفاده مطلق از نشانه‌های اختصاری در آثاری از این دست هستند، مهم‌ترین دلیلشان، صرفه‌جویی در کاغذ و هزینه تمام‌شده محصول است. در مجموع، نگارنده، دست‌کم در اثر حاضر، در پرهیز از به‌کارگیری نشانه‌های اختصاری با مؤلفان موافق است.

نشانه‌های آوایی به کار رفته در تلفظ مدخل‌ها، در جدولی در صفحه [نه] کتاب، درج

شده است. این نشانه‌ها ۳۶ تا است: ۲۳ صامت، سه مصوّت کوتاه a, o, e و ویژه حرکات سه گانه فارسی (فتحه، کسره و ضمه)، سه مصوّت بلند ā, u و i ویژه «ا» (یا «ی») و «و» و «ی» معمولی (برای کلمات فارسی و عربی)، دو نشانه مرکب on و an مخصوص دو تنوین رفع (ـِ) و نصب (ـَ)، دو مصوّت â و û (کوتاه) ویژه کلمات فرنگی و ترکی و در مورد دومی بعضاً اسم‌های فارسی^۷، نشانه ow (بلند) ویژه مصوّت مرکب^۸، و بالاخره نشانه î (کوتاه) مخصوص مصوّت کوتاهی که پیش از صامت «ی» /y/ واقع می‌شود.^۹ نشانه: o (بلند)، که در جدول آمده، ظاهراً در کتاب حاضر کاربردی نداشته و سهواً درج شده است.^{۱۰} و اما، درباره اینکه از همه این نشانه‌ها به درستی و بجا استفاده شده، نگارنده نمی‌تواند ابراز عقیده کند، زیرا در دانش‌های آواشناسی و واج‌شناسی، آن‌گونه که شایسته است، مهارت ندارد.

هنگام بررسی اجمالی و توزّق متن این کتاب، به اشتباهاتی - که شمار زیادی از آنها غلط‌های چاپی است و در ادامه چند مورد از آنها یادآور می‌شود - برخوردم. نوع اشتباهات نشان از نیازمندی کتاب به ویرایش فنی و نمونه‌خوانی بسیار دقیق دارد. پس از ذکر مواردی از اشتباهات چاپی، ذیل عنوان «چند پیشنهاد»، نگارنده چند مورد پیشنهادهای خود را درباره برخی مدخل‌ها ارائه می‌کند. در آخر هم، به مدخل‌هایی اشاره می‌شود که احتمالاً از قلم افتاده‌اند و پیشنهاد می‌شود در ویرایش بعدی به کتاب افزوده شوند.

در ضمن، جای یک بخش مهم و اساسی در این فرهنگ خالی است و آن «فهرست منابع» است که امید است، در ویرایش بعدی، مؤلفان محترم دست کم نام اهم منابع

۶) مانند «آوستا» /â'ostâ/ (شهری در ایتالیا)، «آباسی یانیک» /âbâsi-yânik/ (نام مستعار شخصیت تُرک) و «بروکسل» /b(û)rukse/ (ظاهراً نشانه û را همه جا داخل دو کمان آورده‌اند، به این معنی که، در فارسی، گاه تلفظ می‌شود و گاه به تلفظ در نمی‌آید).

۷) مانند «بیستون»: /bis(û)tun/

۸) مانند «سون» /sown/

۹) مانند «سیامک» /sî ymak/

۱۰) در جدول «نشانه‌های آوایی» فرهنگ معاصر فارسی امروز (ویراست جدید)، تألیف همین مؤلفان، دو نشانه /ow/ و /o:/ (بلند)، برای نشان دادن تلفظ مصوّت مرکب «ئو» به کار رفته‌اند. به نظر می‌آید که، هنگام کپی برداری آن جدول، سهواً این نشانه را حذف کرده‌اند.

تألیف فرهنگ را - فارسی و غیرفارسی - ذکر کنند.

مواردی از اشتباهات چاپی:

□ در «آلساندره»: /ândrêleksa/ ← /âleksândre/

□ در مدخل «احزاب»: سورة ۲۳ ← سورة ۳۳

□ در سطر پنجم مدخل «بهمنیار»: داستان‌نامه ← داستان‌نامه (در ضمن، نام کامل این

کتاب، داستان‌نامه بهمیناری است.)

□ در سطر چهارم و پنجم مدخل «بیرشک»: زندگینامه علمی دانشمندان ← زندگینامه

علمی دانشوران. (تاکنون دو مجلد از این اثر منتشر شده است (از «آ/الف» تا اواخر حرف

«ب»)، و توضیح این نکته لازم است که عنوان خلاصه این اثر، که در یک مجلد منتشر

شده، چنین است: زندگینامه علمی دانشمندان.)

□ «تخارستان»: /taxārestān/ ← /toxārestān/ (طبق منابع مختلف کهن و امروزی،

ضبط این اسم «تُخارستان» یا «طُخارستان» است.)

در ضمن، مدخل «طخارستان» هم به شکل /takhārestān/ آوانگاری شده است و

لازم است به /toxārestān/ اصلاح شود.

□ «جفرسن سیتی»: /jeferson-sity/ ← /jeferson-siti/

□ «حنانه»: (۱۳۰۱-۱۳۶۸ قمری) ← (۱۳۰۴-۱۳۶۸ شمسی)

□ «دریاچه بختگان»: /dryāčeye-.../ ← /daryāčeye-.../ (در ضمن، در فرهنگ، ترتیب

الفبایی این مدخل و مدخل «دریاچه بزرگ» نیاز به اصلاح دارد.)

□ «صفا شهر»: /safā-shah/ ← /safā-šahr/

□ «طه حسین»: در زیرنویس تصویر، به جای «طه حسین»، «حسین طه» آمده

و نادرست است. در ضمن، به اشتباه، کل مدخل در همان صفحه (۴۷۴) مکرر شده

است.

□ «لس آنجلس»: /los-ânjeles/ ← /los-ângeles/

در ضمن، اینکه در سطر دوم نوشته‌اند «مرکز ایالت کالیفرنیا» نادرست است؛ مرکز

کالیفرنیا «ساکرامنتو» است (بنگرید به مدخل «ساکرامنتو»، شماره ۲، در خود فرهنگ).

□ «مستضی»: املاي این اسم به این صورت درست نیست و باید به شکل «مستضی‌ء» نوشته شود؛ یعنی همزه پس از «ی» و خارج آن (اصطلاحاً بدون کرسی) قرار گیرد.

□ «نَمَل»: دارای ۹۵ آیه ← دارای ۹۳ آیه.

□ «هویدا»: در مهرماه ۱۳۵۶... ← در مهرماه ۱۳۵۸...

***

چند پیشنهاد

□ «آر. پی. جی.»: به نظر نگارنده، آوردن این مدخل در این فرهنگ لزومی ندارد، زیرا ثبت آن جزو وظایف فرهنگ حاضر نیست. (از جمله اصطلاحات نظامی، لغات فراوان دیگری هست که در فرهنگ ثبت نشده است.)

□ «بیکن»: تصویر «فرانسیس بیکن» نقاش در کتاب درج شده، اما از تصویر «فرانسیس بیکن» فیلسوف و دولت‌مرد، که بس معروف‌تر است، خبری نیست. پیشنهاد می‌شود، در ویرایش بعدی، تصویر چهره «بیکن» فیلسوف را بیفزایند یا جانشین آن یکی «بیکن» کنند.

□ «طالبف»: املاي این نام، به صورت «طالبوف» جاافتاده‌تر است. (به شکل «طالب‌أف» هم آمده است.)

□ توضیحات مدخل «فروغ فرخزاد» در ردیف الفبایی «فروغ» ثبت شده است. انتظار می‌رفت توضیحات را در «فرخزاد، فروغ» می‌آوردند و «فروغ فرخزاد» را به «فرخزاد، فروغ» ارجاع می‌دادند. در ضمن، تاریخ تولدش ۱۳۱۳ است و به اشتباه ۱۳۱۲ ثبت شده است.

□ «لئوناردو داوینچی» در ردیف الفبایی «ل» ثبت شده است. انتظار می‌رفت توضیحات را در «وینچی، لئوناردو دا» می‌آوردند و «داوینچی» و «لئوناردو داوینچی» را به «وینچی، لئوناردو دا» ارجاع می‌دادند.

مدخل‌های افزودنی

پیشنهاد می‌شود مدخل‌های فهرست شده در ذیل را، در ویرایش بعدی، به کتاب بیفزایند: آرمسترانگ، لوئیس (لوئی)؛ بوگارت، هامفری؛ حج، سوره قرآن؛ رفیع‌الدین لبنانی؛ سوسور، فردینان دو؛ سهیلی، مهدی؛ سیاسی، علی‌اکبر؛ سیلیوس، یان (ژان)؛ صافات، سوره قرآن؛ صدیق‌اعلم، عیسی؛ صدیقی، غلامحسین؛ فروم، اریک (اریش)؛ فُصلت، سوره قرآن؛ کارایان، هربرت فُن؛ گریگ، ادوارد؛ گیبل، کلارک؛ لی، بروس؛ مسد، سوره قرآن؛ مونرو، مریلین؛ یوسفی، غلامحسین.

